

Ο ΜΗΝΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΔΡΟΜΟΥ

Χρήστος Διονυσόπουλος

Φιλόλογος, Ιστορικός, Αρχαιολόγος,

πρώην Επιστημονικός Συνεργάτης της Ακαδημίας Αθηνών, Επίτιμος Σχολικός Σύμβουλος

Αύγουστος ή Σεπτέμβριος ήταν ο μήνας που έτρεξε ο αρχαίος αγγελιαφόρος, μετά τη μάχη του Μαραθώνα, το 490 π.Χ., για να φέρει το χαρμόσυνο μήνυμα της νίκης στην πόλη των Αθηνών;

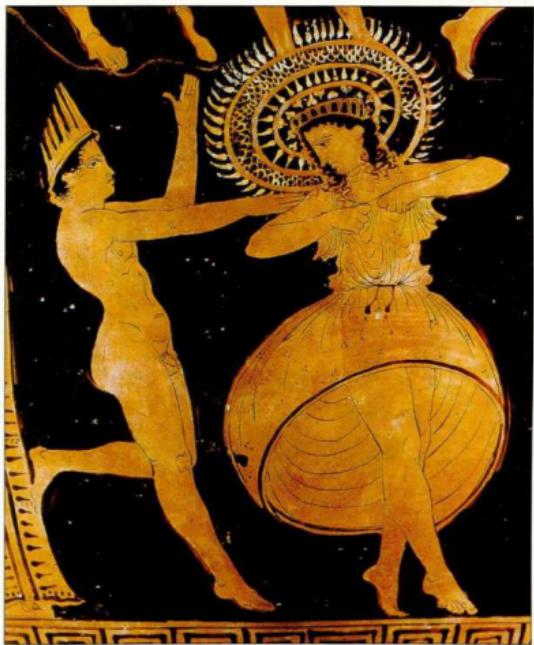
Η απάντηση στο ερώτημα συνδέεται άμεσα με τον ακριβή προσδιορισμό της ημερομηνίας της μάχης του Μαραθώνα, που συνιστά πρόβλημα οχι μόνο γνώσης του αρχαίου ελληνικού ημερολογίου, αλλά κυρίως ερμηνείας των σχετικών φιλολογικών και ιστορικών κειμένων¹.

Ο Ηρόδοτος, που είναι η κύρια πηγή του ιστορικού γεγονότος, δεν αναφέρει ούτε έτος ούτε μήνα. Μας δίνει μόνο την πληροφορία ότι ήταν θη του μήνα όταν οι Λακεδαιμόνιοι απάντησαν στον απεσταλμένο κήρυκα των Αθηναίων Φειδιππίδη ότι αδυνατούσαν, εξαιτίας νόμου, να στείλουν στρατιωτική βοήθεια στους Αθηναίους πριν από την πανσέληνο². Μας λέει επίσης ότι η σπαρτιατική βοήθεια κινήθηκε με πολλή σπουδή και έφεσε μετά την πανσέληνο στην Αττική την 3η μέρα³ και στην Αθήνα την επομένη της μάχης⁴.

Ως προς το χρόνο, γνωρίζουμε από άλλες πηγές ότι η μάχη εγένεται επί Φαινήπου άρχοντος, δηλαδή το αππικό έτος 490/89 π.Χ.⁵. Το ημερολόγιο των Αθηνών, όπως και των άλλων πόλεων, ήταν σεληνιακό. Είχε 12 σεληνιακούς μήνες των 30 και 29 ημερών εναλλάξ, δηλαδή 354 ± 1 ημέρες συνολικά, και άρχιζε την πρώτη νέα σελήνη (που ήταν ορατή το βράδυ) μετά το θερινό ηλιοστάσιο. Για να υπάρξει προσέγγιση με το ηλιακό ημερολόγιο, που έχει 365 ημέρες και 1/4, εφαρμόσθηκε το αιστρονομικό συστήμα της δικταστηρίδος. Δηλαδή σε κάθε οκταετία παρεμβάλλονταν τρεις έμβολιμοι μήνες των 30 ημερών, ο πρώτος στον 3ο, ο δεύτερος στον 5ο και ο τρίτος στον 8ο χρόνο, κατά κανόνα και στο μέσον του έτους. Έτσι, με τον ειδόλιμο μήνα περιείχε 384 ± 1 ημέρες, ήτοι 13 σεληνιακούς μήνες⁶.

Ως προς το μήνα, πιστεύεται γενικά ότι πρόκειται για τον Κάρνειο του λακωνικού ημερολογίου (που αντιτοιχεί στον Μεταγενετινά, δεύτερο μήνα του αππικού ημερολογίου) επειδή το μήνα αυτόν οι Σπαρτιάτες, και γενικά οι Δωριείς, εόρταζαν τα Κάρνεια⁷, που ήταν η πιο σπουδαία εορτή τους. Διαρκούσε εννέα ημέρες, άρχιζε την 7η και

1. Χορευτής και χορεύτρια των Καρνείων.
Λεπτομέρεια από τον
Κρατήρα των Καρνείων,
π. 410 π.Χ. Tarente,
Museo Nazionale (6263).

κορυφωνόταν την τιμέρα της πανασέλγηνου. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, νόμος αυστηρός απαγόρευε στους Σπαρτιάτες, άντις και στους άλλους Δωριείς, να εκστρατεύουσαν. Η ἔπος Βοηθομάνως, τρίτου μήνα του απτικού ημερολογίου, που μημνούνει στο Πλούταρχος άλλοτε ως ημερομηνία της μάχης και άλλοτε ως ημερομηνία του επίσιου εορτασμού της⁸, γίνεται αποδεκτή μόνον ως ημερομηνία εορτασμού, επειδή ως ημερομηνία μάχης έρχεται σα σοβαρή αντίθεση με τη μάρτυρι του Ηροδότου που τοποθετεί τη μάχη μετά την πανασέλγηνο, δηλαδή μετά τη 14η ημέρα σεληνιακού μήνα.

Ο γερμανός φιλόλογος A. Boeckh⁹, εκπιώντας ως σίγουρη την αντιστοιχία του Κάρνειου με τον Μεταγειτνιάνα και θεωρώντας ότι το απτικό έτος 490/89 π.Χ. ήταν το πρώτο έτος μιας οκταετρίδας και επομένως ήταν κανονικό (δηλαδή δεν είχε εμβόλιμο μήνα, είχε μήνες 12 και όχι 13), μιας δίνει σε ημερομηνίες ιουλιανού ημερολογίου, με βάση το απτικό ημερολόγιο, την εξής χρονολόγηση.

2. Ο Διόνυσος,
και ο βιασός του. Μία άλλη
πλέυρα από τον Κρατήρα
των Κάρνειν, Tarente,
Museo Nazionale (B263).

490 π.Χ.

Θερινό ηλιοστάσιο: 29 Ιουνίου

1η Εκατονταβιώνος: 27 Ιουλίου (1η νέα σελήνη μετα το θερινό ηλιοστάσιο= 1η ημέρα του απτ. έτους 490/89 π.Χ.)

1η Μεταγειτνιάνος: 26 Αυγούστου (2η νέα σελήνη)

14η Μεταγειτνιάνος: 9 Σεπτεμβρίου (πανσέλγηνος)

15η Μεταγειτνιάνος: 10 Σεπτεμβρίου (Αναχώρηση των Λακεδαιμονίων από Σπάρτη)

17η Μεταγειτνιάνος: 12 Σεπτεμβρίου (Μάχη του Μαραθώνα)

18η Μεταγειτνιάνος: 13 Σεπτεμβρίου (Άφιξη των Λακεδαιμονίων στην Αθήνα)

Ο αγγός ιστορικός A. R. Burn¹⁰ υποστηρίζει ότι το απτικό έτος 490/89 δεν αρχίζει την 27η Ιουλίου αλλά την 29η Ιουνίου 490, απότε λογο το Κάρνειος, που αντιστοιχεί στον 20 μήνα του απτικού ημερολογίου, τον Μεταγειτνιάνα, αρχίζει την 28η Ιουλίου, η πανασέλγηνος του πέφτει την 11η Αυγούστου και η μάχη τη 12η Αυγούστου 490 π.Χ. Η πρόστα του βασιζεται στην υπόθεση ότι η νέα σελήνη της 28ης Ιουνίου 490 μπορεί να θεωρηθεί ως η πρώτη του απτικού έτους 490/89, επειδή, παρ' όλο που αστρονομικά προηγεύεται του θερινού ηλιοστάσιου, πρακτικά συμπίπτει με αυτό, δηλαδή έγινε ορατή την 29η Ιουνίου.

Πρόσφατα, οι καθηγητές της φυσικής και αστρονομίας του Πανεπιστημίου του Τέξας D. W. Olson, R. L. Doescher και M. S. Olson έκαναν μια διαφορετική προσέγγιση στο θέμα¹¹. Έκριναν ότι η χρονολόγηση πρέπει να γίνει με βάση όχι το απτικό αλλά το σπαρτιατικό ημερολόγιο, αφού ο μήνας Κάρνειος ανήκει σ' αυτό.

Η σκέψη αυτή είναι απόλυτα ορθή.

Ο A. Boeckh θεωρούσε εσφαλμένα ότι το σπαρτιατικό έτος αντιστοιχούσε στο απτικό¹². Το απτικό έτος άρχισε πην 1η νέα σελήνη μετά το θερινό ηλιοστάσιο, ενώ το σπαρτιατικό άρχισε πην 1η νέα σελήνη μετά τη φενοπωρινή ιστιμερία¹³. Ετοι, ο Κάρνειος μήνας, που αντιστοιχούσε κατά κανόνα στον Μεταγειτνιάνα, δεν βρίσκοταν στη δευτέρη θέση αλλά στην ενδέκατη του σπαρτιατικού ημερολογίου¹⁴. Επίσης η χρονική διαφορά των δύο ημερολογίων ως προς την έναρξη τους προκαλούσε, όπως είναι ευνόητο, αναντισταχία και ως προς τη θέση των μισών, όπων παρεμβάλλονταν εμβόλιμοι μήνες.

Οι αμερικανοί καθηγητές, λοιπόν, υποθέτουν ότι η εορτή που αναφέρει ο Ηρόδοτος ήταν τα Κάρνεια, ότι ο Κάρνειος κατείχε την 11η θέση στο σπαρτιατικό ημερολόγιο και ότι το σπαρτιατικό έτος 491/89 δεν είχε εμβόλιμο μήνα, κατέληξαν στην παρακάτω χρονολόγηση.

491 π.Χ.

29 Σεπτεμβρίου: Φθινοπωρινή ιστιμερία

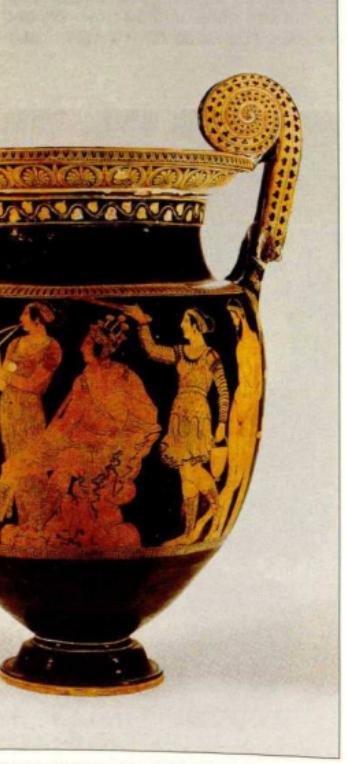
4 Οκτωβρίου: Νέα σελήνη, έναρξη 1ου σπαρτιατικού μήνα

490 π.Χ.

27 Ιουνίου: Νέα σελήνη, έναρξη 10ου σπαρτιατικού μήνα

29 Ιουνίου: Θερινό ηλιοστάσιο

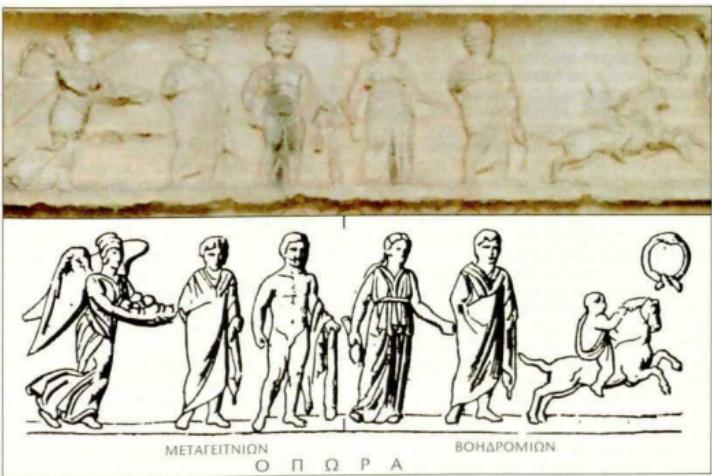
26 Ιουλίου: Νέα σελήνη, έναρξη 11ου σπαρτιατικού μήνα

3. Ο ναός του Αγίου Ελευθερίου δικά στη Μητρόπολη (Αθήνα).

4. Από το ανάγλυφο αττικού γεωμετρικού που είναι εντοπισμένο στην πρόσοψη του ναού του Αγίου Ελευθερίου.
Εικονίζονται οι μήνες Μεταγεντινών και Βοηδρομιών.

10 Αυγούστου: Πανασέλινος Καρνείων. Τέλος εορτής

12 Αυγούστου: Μάχη του Μαραθώνα. Ο αγγελιαφόρος τρέχει από τον Μαραθώνα στην Αθήνα

25 Αυγούστου: Νέα σελήνη, έναρξη 12ου σπαρτιατικού μήνα

Την άποψή τους ότι η εορτή των Καρνείων και η μάχη του Μαραθώνα έγιναν Αύγουστο ενισχύουν και με τα εξής επιχειρήματα:

1) Οι Πέρσες λίγο πριν αποβιβαστούν στον Μαραθώνα, κατά τον Ηρόδοτο, εισέβαλαν στην Κάρυστο της Ευβοίας και κατέστρεψαν τη σοδειά,

στρατηγική που δείχνει περίοδο πριν από το θερισμό.

2) Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, το 480 π.Χ., τα Κάρνεια, τα Ολύμπια και η μάχη των Θερμοπύλων συνέβησαν σχεδόν ταυτοχρόνως στο μέσον του θέρους.

3) Η υψηλή θερμοκρασία του Αυγούστου (31ο-39ο C) μπορούσε να αποβεί μοιραία ακόμη και για έναν γυμναστέμενο δρομέα και αυτό είναι μια εξήγηση για το θάνατο του αρχαίου μαραθωνόδρομου που κάνει την ιστορία του περισσότερο πιθανή.

Η δική μας άποψη έχει ως εξής:

1) Το σπαρτιατικό έτος 491/0 έχει μήνες 13 και

όχι 12. Αν δεχθούμε ότι είχε 12 μήνες, τότε ο τελευταίος του μήνας, ο 12ος, που αρχίζει, κατά τους αμερικανούς καθηγητές, την 25η Αυγούστου, θα τελείωνε την 23η Σεπτεμβρίου, πράγμα που σημαίνει ότι ο πρώτος μήνας του επόμενου έτους θα άρχιζε αρκετές ημέρες πριν από τη φθινοπωρινή ιστιμερία. Με την προσθήκη ήμως ενός εμβόλιου μήνα στο μέσον του έτους (πρόδιμα αναγκαίο και σύνθετος σε τέτοιες περιπόσεις)¹⁵, ο Κάρνειος παίρνει τη 12η θέση, ο 12ος μήνας τη 13η και το επόμενο έτος αρχίζει κανονικά μετά τη φθινοπωρινή ιστιμερία. Επι, με βάση το σπαρτιατικό ημερολόγιο, η πανσέληνος του Καρνείου του 491/0 δεν πέφτει στις 10 Αυγούστου, αλλά στις 9 Σεπτεμβρίου 490 π.Χ.

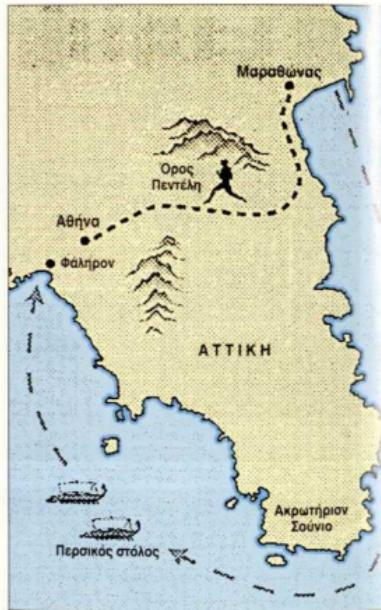
2) Το σπαρτιατικό έτος 481/0 δεν έχει εμβόλιμο μήνα. Αρχίζει τη 16η Οκτωβρίου 481 και τελειώνει την 4η Οκτωβρίου 480. Ο Κάρνειος, που δεν κατέχει την 11η θέση, αρχίζει την 6η Αυγούστου και τελειώνει την 4η Σεπτεμβρίου 480. Η πανσέληνος του πέφτει συνεπά κανονικό στο μήνα Αύγουστο (19 Αυγούστου 480 π.Χ.).¹⁶

3) Άλλα και το επιχείρημα για τον χρονικό πρασδιορισμό της καταστροφής της σοδείας στην Κάρυστο δεν ευσταθεί. Από τη φράση του Ηρόδοτου και την γην... έκειρον (V,99,2) δεν προκύπτει καταστροφή καρπών, αλλά δενδροτομηση. Η έννοια της δενδροτομήσης εξάλλου υπάρχει σε πλήθος αναφορών που κανεί το ιστορικό με το ίδιο ρήμα σε όλο του το έργο¹⁷. Άλλα ακόμη κι αν μιλούσαν για καρπών ο Ηρόδοτος, γιατί θα είμαστε υποχρεωμένοι να εννοήσουμε εποχή προ του θερισμού (Ιούνιος/Ιούλιος) και όχι προ του τρύγου (Αύγουστος/Σεπτέμβριος);

4) Σχετικά με την υψηλή θερμοκρασία του Αυγούστου ως απίτια θάνατον των αρχαίων μαραθωνοδρόμου, παραπέμπουμε στον γιατρό J.-P. De Mondenard που μας δίνει σε άρθρο του ενέδη διαφορετικά πιθανά αίτια θάνατου, μεταξύ των οποίων και τη θερμοπληξία, υπολογίζοντας ότι ο δρόμες ετρέψε μήνα Σεπτέμβριο¹⁸.

Με βάση λοιπόν το σπαρτιατικό ημερολόγιο, η πανσέληνος του Καρνείου του 491/0 πέφτει στις 9 Σεπτεμβρίου 490 π.Χ. Σχετικά με το απτικό ημερολόγιο, αν δεχθούμε ότι το απτικό έτος 490/89 αρχίζει την 27η Ιουλίου 490, όπως υποστηρίζει ο Βοεκή, τούς το Κάρνειον αντιστοιχεί στον Μεταγεντιώνα. Αν δεχθούμε ότι αρχίζει την 29η Ιουνίου 490, όπως υποστηρίζει ο Βυτ., αντιστοιχεί στον Βοηδρομώνα. Στη δεύτερη περιπτώση, το απτικό έτος 490/89 έχει ένα μήνα επιπλέον. Έχει 13 σεληνιακούς μήνες. Αρχίζει την 29η Ιουνίου 490 και λήγει τη 16η Ιουλίου 489 π.Χ. Όμως ο Βοεκής έχει παρατηρήσει ότι το 490/89 είναι 10 έτος μιας οκταετηρίδας και κατά συνέπεια είναι έτος κανονικό, δηλαδή έχει 12 σεληνιακούς μήνες.

Άλλα ακόμη κι αν είναι 10 έτος οκταετηρίδας (πρόδιμα που δεν είναι βέβαιο, επειδή τελευταία αμφισβητείται η χρονοδήση ενάρξεης της πρώτης οκταετηρίδας)¹⁹, σε περιπτώσεις σαν αυτήν που η νέα σελήνη συμπίπτει με την ημερομηνία του θερινού ήλιοστασίου ή την πλήραις πολύ, τότε στο έτος αυτό παρεμβαλλόντας εμβόλιμους μήνας, γιατί αλλώς η αρχή του επόμενου έτους θα έπεφτε πολύ πριν από το θερινό ήλιοστάσιο²⁰. Το συγκεκριμένο θερινό ήλιοστάσιο παρατηρείται αστρονομικά την 29η Ιουνίου, ώρα 4,16, και η

νέα σελήνη του μήνα την 27η Ιουνίου, ώρα 2,39. Όμως η σελήνη αυτή έγινε ορατή την 29η Ιουνίου, ώρα 21,45²¹.

Άρα η ημερομηνία αυτή πρακτικά έπειται του θερινού ήλιοστασίου και πρέπει να αναγνωρισθεί ως η 1η του απτικού έτους 490/89, πράγμα που σημαίνει ότι ο 2ος μήνας του απτικού ημερολογίου, ο Μεταγεντιών, αρχίζει την 28η Ιουλίου ου και ο 3ος, ο Βοηδρομών, την 27η Αυγούστου 490 π.Χ. Δηλαδή ο Κάρνειος του σπαρτιατικού έτους 491/0 δεν αντιστοιχεί στον Μεταγεντιώνα αλλά στον Βοηδρομώνα του απτικού έτους 490/89. Η αντιστοιχία δεν εμπίπτει στο Κάρνειον αντιστοιχεί στον Μεταγεντιώνα, αλλά πάντα. Επειδή τα δύο ημερολόγια διαφέρουν κατά την έναρξη, συνεπώς και κατά τη θέση των εμβόλιμων μήνων, ο σπαρτιατικός αυτός μήνας αντιστοιχεί συνχρόνα και στον Βοηδρομώνα²².

Όπι ο Μεταγεντιώνας του 490 π.Χ. δεν μπορεί να αντιστοιχεί στον Κάρνειο εξηγείται και από το εξής. Αρχίζει 28 Ιουλίου και τελειώνει 26 Αυγούστου. Δεν γνωρίζουμε περίπτωση Καρνείου που να μην περιεχεί μέρος Σεπτεμβρίου²³. Τα Κάρνεια ήταν εστρή κάθαρσης, αλλά και εστρή τρύγου. Νέοι έτρεχαν κρατώντας σταφύλια («σταφυλοδρόμοι») και παρακινούσαν τους τρυγητές («τους έπι τρύγη»²⁴ και αυτά δεν μπορούσαν πάρα ποτέ να εφικτού κατά τον τρύγο η μερικές ημέρες νωρίτερα, δηλαδή σε μια περίοδο μεταξύ 15 Αυγούστου και 15 Σεπτεμβρίου περίπου).

Εξάλλου, η αθηναϊκή παράδοση θεωρούσε τον Μεταγεντιώνα δυσισών μήνα²⁵ σε αντίθεση με τον Βοηδρομώνα που τον θεωρούσε ευμενή-

Αν η μάχη είχε γίνει τον Μεταγειτνιώνα, θα είχε μείνει στη μνήμη των Αθηναίων ας μήποτα δυσμενής; Άλλα και το γεγονός ότι αποδόθηκε από τους Αθηναίους η νίκη σε θεσπήτα που εστρατάζαν τον Βοηθορμώνα²⁶ είναι μια ισχυρή ενδειξη ότι η μάχη έγινε αυτόν το μήνα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η χρονολόγηση (σε ιουλιανές ημερομηνίες)²⁷ διαμορφώνεται ως εξής:

- 29 Σεπτ. 491 π.Χ.: Φθινοπωρινή ισημερία
 7 Οκτ. 491 π.Χ.: Η νέα σελήνη μετά τη φθινοπωρινή ισημερία. Έναρξη σπαρτιατικού έτους 491/0
 29 Ιουνίου 490 π.Χ.: Θερινό ηλιοστάσιο.
 Έναρξη 10ου σπαρτιατικού μήνα – Έναρξη αππού κύρους 490/489
 27 Αυγ. 490 π.Χ.: Έναρξη Καρνείου – Έναρξη Βοηθορμώνα

Κάρον/Βοηθόρ. Σεπτ. 490 π.Χ.²⁸

7	2/3	Έναρξη εορτής Καρνείων
8	3/4	Αναχώρηση Φειδιππίδη για Σπάρτη
9	4/5	Άφιξη Φειδιππίδη στην Σπάρτη
14	9/10	Παναρέλιονς
15	10/11	Τέλος εορτής Καρνείων
16	11/12	Αναχώρηση Λακεδαιμονίων από Σπάρτη
17	12/13	Μάχη Μαραθώνα. Αποστολή αγγελιαφόρου στην Αθήνα
18	13/14	Άφιξη Λακεδαιμονίων στην Αθήνα

Επομένως, και κατά το απτικό και κατά το σπαρτιατικό ημερολόγιο, Σεπτέμβριος είναι ο μήνας που έτρεξε ο αρχαίος μαραθωνοδρόμος το 490 π.Χ.

Σημειώσεις

* Το βιβλίο του κ. Διονυσόπουλου Η μάχη του Μαραθώνα θα κυκλοφορήσει το 2005.

1. Βλ. συγκέντρωση B. D. Meritt, *The Athenian Year*, University of California Press, Berkeley / Los Angeles 1961, σ. 239.

2. Ηρόδοτος VI.106-107.

3. Ηρόδοτ. VI.120. Πλ. και Ιοκράτης, Παγυρικός 87.

4. Ηρόδοτ. VI.120 και Πλαύσιον, Νόμοι III. 698ε Μενέδον 240. c.

5. Αριστοτέλης, Αθην. Πολιτεία 22.3 Χρονικοί Πάροιν, Α 48. Γιούσταρτος, Αριστοτέλης 5, 10.

6. Βλ. A. E. Samuel, *Greek and Roman Chronology, Calendars and Years in Classical Antiquity*, HdA I, 7. C. H. Beck, München 1972, σ. 37, 57-59.

7. S. Wide, *Laokonische Kulte*, B. G. Teubner, Leipzig 1893, σ. 74 κ.ε. M. P. Nilsson, *Griechische Festen von religiöser Bedeutung mit Ausschluß der attischen*, B. G. Teubner, Leipzig 1906, σ. 118-129 N. Robertson, «The religious criterion in Greek ethnicity: The Dorians and the Festival Carneia», AJAH 1 (2002), σ. 36 κ.ε;

8. Πλούτ., Ήβιδοι 861 F. 862 A. Καύδηλος 19.

9. A. Boeckh, *Zur Geschichte der Mondcyclen der Hellenen*, I, B. G. Teubner, Leipzig 1855, σ. 64-73.

10. A. R. Burn, *Persia and the Greeks: the Defence of the West*, c. 546-478 B.C., Edward Arnold, London 1962, σ. 240-241 σημ. 10 και σ. 25.

11. D. W. Olson / R. L. Doescher / M. S. Olson, «The Moon and the Marathon», *Sky and Telescope* (Σεπτ. 2004), σ. 34-41.

12. Boeckh, ὥ.π., σ. 87.

13. Bl. H. Bischoff, *Kalender*, RE, X (1919) 1578 A. W. Gomme / A. Andrewes / K. J. Dover, *A Historical Commentary on Thucydides*, IV, Clarendon Press, Oxford 1970, σ. 38.

14. Bl. Bischoff, ὥ.π., 1591.

15. Bl. A. Boeckh, ὥ.π., σ. 87: M. P. Nilsson, *Timbres amphoriques de Lindos. Exploration archéologique de Rhodes* (Fondation Carlsberg), Copenhagen 1909, σ. 123.

16. Για ιουλιανές ημερομηνίες τη νέα σελήνη (ορατή τη νύχτα), πρ. R. A. Parker / W. H. Dubberstein, *Babylonian Chronology 626 B.C.-A.D. 75* (Brown University Studies, 19), Providence 1956, σ. 31.

17. Ηρόδ., V.63, 4. VI.75, 3. VII.131. VIII.32, 2.65, 1. IX.15.2.

18. J. P. Monodard, «Sports medicine: the death of Philippides nine views of the "Evidence"», *Olympic Review* 257 (1989), σ. 85-87.

19. Bl. Samuel, ὥ.π., σ. 39.

20. Bl. F. K. Ginzel, *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*, II, J. C. Hinrich, Leipzig 1911, σ. 381-382 π.β. και W. Dinsmoor, «Archaeology and Astronomy», *PAPHS* 80 (1939), σ. 135, οπου σημειώνεται ανάλογη περίπτωση για την έναρξη του έτους 566/5 π.Χ.

21. Οι απροσδιόριστη χρονολόγηση, Bl. H. H. Goldstine, *New and Full Moons 1001 B.C. to A.D. 1651* (American Philosophical Society), Philadelphia 1994, σ. 43. Bl. επισημ. *Astronomical Ephemeris*, Jet Propulsion Laboratory, California.

22. Bl. B. D. Meritt, *The Spartan Gymnopaedia*, CP, 26 (1931) 83, όπου από 12 περιπτώσεις, που αναφέρονται στην έναρξη του μήνα Καρνείου, οι 6 πέπτουν στον Βοηθορμώνα, οι 5 στον Μεταγειτνιώνα, 1 στον Εκατομβώνα και όλες αντιποιούνται σε Αύγουστο ή Σεπτεμβρίου.

23. Bl. Meritt, ὥ.π.

24. Ηούχος, σ. v. στοιχαλιόδρυοι: I. Bekker, *Anecdota graeca*, I, G. C. Nauck, Berlin 1814, σ. 303, 25.

25. Πλούτ., Κάμαλος 19.8: Μεταγειτνιών... ούκ εύμενης γέγονος.

26. Πλούτ., Ήβιδοι 862 A: Ην πρὸς Ἀγροῦ πομπὴν ... ἦν πέμπτουν ἐπὶ καὶ νῦν τῇ Έκάτῃ χαριστήρια τῆς νίκης ἔργατοντες. Πλ. Αριτ., Αθην. Πολ. 58, 1: ὅ δε πολέμαρχος θύει μὲν θυσίας τῇ Αρέτειδι τῇ Ἀγοράτερᾳ καὶ τῷ Ἐνυδρίᾳ. Ξεν., Αἰδ., III, 2, 12. I G II 471.

27. Για ιουλιανές ημερομηνίες, π.β. Parker / Dubberstein, ὥ.π.

28. Η χρονική αντιτοικα υπολογισμή με βάση το γεγονός ότι για τους αρχαίους η ημέρα άρχει με τη δύνη του ήλιου και έληγε στη δύνη της επομένης, Bl. Samuel, ὥ.π., σ. 13.

The Month of the Ancient Marathon Runner

Christos Dionysopoulos

The identification of the month of the year 490 BC, in which the ancient Marathon runner "flew" to bring the victorious message to Athens is directly connected with the precise dating of the Marathon battle.

Calculating on the basis of the Spartan calendar, which commenced on the first new moon after the autumnal equinox, and speculating that the battle was conducted in the month of Karneios as well as that the Spartan year 491/490 included an inserted month, we find out that Karneios, which regularly is the eleventh month of the Spartan calendar, has become, owing to the insertion, the twelfth month. Therefore, it started on 27 August and not on 26 July, as Professor D.W. Olson and his team have proposed.

As regards the Attic calendar, the summer solstice of the year 490 BC is astronomically observed at 04.16 hours of 29 June and the new moon of the month at 02.39 hours of 27 June. However, this moon was observable at 21.45 hours of 29 June. Therefore, this date follows the summer solstice and must be identified with the first moon of the Attic year 490/489. Which means that Metageitnion, the second month of the Attic calendar, begins on 28 July, and Boedromion, the third month, on 27 August, 490 BC. As a result, the month Karneios of the Spartan calendar corresponds to the month Boedromion of the Attic year 490/489 and not to the month Metageitnion as Professor A. Boeckh has suggested.

Thus, according to the aforementioned calculations, we propose the following dating:

Karn./Boed.	Sept. 490 BC
14	9/10 ful moon
15	10/11 end of the Karneian festival
16	11/12 departure of the Lacedaemonians from Sparta
17	12/13 Marathon battle, dispatching of messenger to Athens
18	13/14 arrival of Lacedaemonians to Athens

Conclusively, according to both the Attic and the Spartan calendars, the ancient Marathon runner run in September of 490 BC.